

С. О. Тульчинська,
к. е. н., доцент, Національний технічний університет України “КПІ”

РЕГІОНАЛЬНИЙ РОЗВИТОК У КОНТЕКСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ КЛАСТЕРНОГО ПІДХОДУ

У статті аналізується поняття “кластер”, приводяться тлумачення різних науковців, визначено, що, незважаючи на їх відмінності, кластерний підхід щодо регіональної економіки включає географічні кордони кластерів, комплекси підприємств, освітніх установ, дослідних центрів, наукових організацій, органи влади і громадські організації, спільні ресурси основних виробництв і споживачів, пов’язаних технологічним ланцюгом у процесі створення доданої вартості. Обґрунтовані переваги створення кластерів для розвитку регіонів України. Доведено необхідність стимулювання формування кластерів у регіонах.

In the article a concept is analysed “cluster”, interpretations over of different research workers are brought, certainly, that without regard to their differences, cluster approach in relation to a regional economy includes the geographical scopes of clusters, complexes of enterprises, educational establishments, experimental centers, scientific organizations, organs of power and public organizations, shareable resources of basic productions and users, CPLD a technological chain in the process of creation of valueadded. Advantages of creation of clusters are grounded for development of regions of Ukraine. The necessity of stimulation of forming of clusters is well-proven for regions.

Ключові слова: регіон, кластер, розвиток регіонів, територіально-виробничий комплекс.

ВСТУП

Економічною теорією і практичним досвідом доведено ефективність кластерного механізму, який є не тільки засобом досягнення цілей економічної політики, але й потужним інструментом для регіонального розвитку, забезпечуючи збільшення зайнятості, заробітної плати, відрахувань до бюджетів різних рівнів, підвищення стійкості і конкурентоспроможності регіонального виробництва [5, с. 325].

Територіальні кластери дуже корисні для розвитку економіки регіонів з кількох обставин. Передусім вони забезпечують підприємствам високий ступінь спеціалізації, що дає змогу підприємцям створювати нові фірми для обслуговування конкретної ніші ринку. Завдяки меншому ступеню вертикальної інтеграції структур всередині кластера спрощується входження до нього нових підприємств. У кластерних структурах можливий доступ до капіталу, оскільки географічна концентрація підприємств робить їх привабливішими для венчурних інвесторів. Співпраця великої кількості підприємств полегшує обмін ідеями та передачу знань і досвіду від спеціалістів, що входять до кластеру, тим, хто розпочинає власну справу. Конкуренція та суперництво підприємств в межах кластера спонукає їх до постійного пошуку інновацій у виробництві та у маркетингу для завоювання ринкової частки. У цілому, кластерний підхід до

регіонального інноваційного розвитку сприяє істотному підвищенню конкурентоспроможності території, забезпеченню підвищення якості життя її населення.

Серед науковців, які приділяють значну увагу питанням регіональної економіки, зокрема, розвитку кластерів можна назвати представників української економічної школи: О. Амошу, П. Бельського, П. Бубенка, З. Варналія, В. Василенка, С. Вовканича, З. Герасимчук, Б. Данилишина, М. Долішнього, С. Злупка, Б. Кваснюка, М. Козоріз, Ю. Макогона, В. Мельника, О. Осауленка, В. Пилу, В. Поліщука, В. Симоненка, Д. Стеценка, М. Тимчука, В. Чужикова, М. Чумаченка, А. Шевчук та ін. Разом з тим, деякі аспекти кластерного підходу до розвитку регіонів та суб’єктів господарювання потребують подальшого теоретичного й методологічного обґрунтування.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Мета статті — дослідити дефініцію “кластер” та дати авторське тлумачення цієї категорії, обґрунтовані переваги створення кластерів для розвитку регіонів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Світовий досвід підтверджує, що сучасне високотехнологічне виробництво може базуватися лише на процесах інтеграції освітніх, наукових, інноваційних та виробничих підприємств різного типу. Науково-технічний прогрес рухається не розрізненими підприємствами, а їх

об'єднаннями, групами, кластерами і мережами з горизонтальними, вертикальними й регіональними зв'язками, тобто він ефективно діє лише у єдиному економічному просторі. Варто зауважити, що кластерний підхід навіть у ринково розвинутих країнах не зразу знайшов визнання у середовищі ділових кіл та громадськості. Навіть сьогодні, незважаючи на успішну діяльність тисяч кластерів у різних галузях промисловості й сфери послуг, світова наука і практика ще далекі від вирішення багатьох проблем функціонування кластерних об'єднань в організаційному, правовому, фінансовому та виробничому аспектах [2, с. 82].

Для вітчизняної економічної науки періоду ринкових реформ поняття “кластер” не є абсолютно новим, оскільки в практиці економічних досліджень закріпилися споріднені поняття “територіально-виробничі комплекси”, “індустріальний регіон”. Але ці поняття при певній географічній та галузевій спорідненості не можна вважати тотожними, оскільки вони не враховують у своїй діяльності взаємозв'язки, новаторські ідеї, соціальні відносини. В умовах становлення підприємницьких мереж і зростання ролі науково-технічних факторів відбувається трансформація подібних районів — у них активізуються процеси територіального кооперування й комбінування виробництва, поширення нововведень. Унаслідок цього виникають регіональні і локальні зростаючі кластери, які є не просто місцевою концентрацією промисловості, а засобом реальної взаємодії підприємств одне з одним та з іншими інституціями [1, с. 18].

Аналіз різноманітних джерел виявив існування в дослідженнях економістів значної кількості визначень терміна “кластер”. Це також пов'язано з тим, що в Україні на нормативно-правовому рівні не сформовано поняття “кластер”, не визначено його види, але сформовано організаційно-правові форми об'єднань підприємств та наявні передумови для формування нових виробничих об'єднань.

Професор М. Войнаренко визначає його як галузеву-територіальне добровільне об'єднання підприємств, що тісно співпрацюють із науковими установами та органами місцевої влади з метою підвищення конкурентоспроможності власної продукції та економічного зростання регіону [2, с. 84].

Автори колективної монографії [6, с. 37] кластером вважають “сукупність зосереджених в одній географічній області організацій однієї або декількох галузей, що добровільно взаємодіють на довгостроковій основі, які одержують за рахунок цієї взаємодії синергетичний ефект, що конкурують на основі знань і впливають на інноваційний розвиток регіональної інфраструктури, соціальних та економічних особливостей регіону”.

На географічній близькості у дефініції кластера акцентують увагу В. Федоренко, А. Гойко, В. Джабейло, розуміючи під кластером мережу незалежних виробничих або сервісних фірм (включаючи їхніх постачальників), творців технологій і ноу-хау (університети, науково-дослідні інститути, інжинірингові компанії), що зв'язують ринкові інститути (брокери, консультанти) і споживачів, що взаємодіють один з одним у рамках єдиного ланцюжка створення вартості та мають географічну близькість [7, с. 6]. При цьому, як вказують автори, географічні контури кластерів, відображаючи економічні реалії, не

обов'язково збігаються з адміністративно-політичними кордонами.

Ю. Іванов поняття “інноваційний науково-виробничий кластер” розглядає як стійку, упорядковану, добровільно об'єднану сукупність економічних суб'єктів, які виготовляють спеціалізовану конкурентоспроможну на світовому ринку продукцію, до складу “ядра” якої входять науково-дослідні установи та вищі навчальні заклади як генератори інноваційних ідей та кадрового забезпечення. Тому розуміння необхідності впровадження інновацій у кластерах проявляється набагато сильніше [4, с. 157—158].

У колективній монографії за ред. С. Єрохіна акцентується увага на тому, що саме сильні інноваційні позиції окремих кластерів забезпечують конкурентоспроможність всієї країни. Об'єднання в кластер на основі вертикальної інтеграції формує не спонтанну концентрацію різноманітних технологічних винаходів, а певну систему поширення нових знань і технологій. При цьому найважливішою умовою ефективної трансформації винаходів у інновації, в конкурентні переваги є формування мережі стійких взаємозв'язків [6, с. 37].

З. Герасимчук та Н. Куцай під кластером мають на увазі групу географічно локалізованих взаємопов'язаних компаній, постачальників обладнання, комплексувальних, спеціалізованих виробничих послуг, інфраструктури, науково-дослідницьких центрів, вузів та інших організацій, що взаємодоповнюють один одного для досягнення конкретного економічного ефекту та посилюючих конкретні досягнення окремих компаній і, відповідно, кластера в цілому [3, с. 148].

Крім того, досить суттєвою ознакою, що відрізняє кластер від формального об'єднання підприємств, є наявність повного ланцюжка створення доданої вартості — від постачальників до кінцевих споживачів — за умови забезпеченості учасників кластера спеціалізованими ресурсами, послугами, інфраструктурою. При цьому між учасниками кластера зберігаються конкурентні відносини, вони не втрачають своєї господарської та юридичної самостійності, а зв'язок ґрунтується на спільному використанні наявних конкурентних переваг.

За період свого існування у різних країнах кластери зарекомендували себе як нова перспективна форма інноваційного розвитку, маючи істотні переваги:

— концентрація компаній в одному регіоні надає їм переваги над розрізненими конкурентами;

— вигоди від спільного використання фінансів, трудових ресурсів, обладнання, яке через високу вартість не може бути закуплене малими підприємствами;

— розширення доступу до ринків збуту, спільна організація реалізації і транспортування продукції із залученням до співпраці оптових продавців та створення спільних офісів на території країн та за її межами;

— забезпечення доступу до інформації, нових технологій, а продукування й використання знань стає основою діяльності по всьому ланцюгу доданої вартості. Інновації стають основою регіональних і організаційних стратегій росту;

— органи влади й управління мають змогу чіткіше визначати спеціалізовані програми та інвестиційні проекти для їх підтримки;

— більша гнучкість та стійкість по відношенню до кризових явищ в економіці;

— посилення спеціалізації та поглиблення поділу праці призводить до підвищення конкуренції в кластері і, як наслідок, призводить до зростання продуктивності праці компаній, підвищення якості продукції та зниження цін.

ВИСНОВКИ

Отже, кластерна форма організації різних підприємств на основі мережі стійких зв'язків між усіма його учасниками приводить до створення особливої форми сукупного інноваційного продукту, який концентрує різноманітні наукові й технологічні винаходи, що трансформуються в інновації, а їх комерціалізація забезпечує досягнення конкурентних переваг. Регіони, в межах яких буде створено кластери у найбільш пріоритетних галузях, зможуть перетворитися на території, які виступатимуть каталізатором інноваційного розвитку національної економіки. Отже, саме регіони як база для інноваційно-промислових кластерів можуть забезпечувати інноваційний розвиток національної економіки.

Узагальнюючи численні визначення поняття “кластер”, слід відзначити, що, незважаючи на їх відмінності, кластерний підхід щодо регіональної економіки включає географічні кордони кластерів, комплекси підприємств, освітніх установ, дослідних центрів, наукових організацій, органи влади і громадські організації, спільні ресурси основних виробництв і споживачів, пов'язаних технологічним ланцюгом у процесі створення доданої вартості. За таких умов компоненти кластера виступають як єдина автономна система.

Здійснений аналіз дозволяє прийти до висновку про необхідність стимулювання формування такої економічної структури регіону, в якій кожне велике підприємство повинно бути орієнтоване, насамперед, не тільки на випуск високоякісної продукції для потреб внутрішнього і зовнішнього ринку, але й на залучення до виробництва цієї продукції інших підприємств регіону й держави. Орієнтація на інтенсифікацію інноваційних процесів, відкритість, у тому числі й міжнародна, регіональних систем, задоволення потреб жителів регіону у довготривалій перспективі, збереження цілісності держави як гаранта регіонального розвитку на даному етапі є загальносвітовими тенденціями, що забезпечують сталий економічний розвиток.

У зв'язку з вищевикладеним з'ясовується, що при всій привабливості регіональної політики, заснованої на ідеї кластеризації, її розробка та здійснення в Україні будуть дуже непростою справою. Подальші дослідження теоретичних і практичних умов формування та розвитку кластерів є однією з першочергових передумов розвитку регіонів та економіки України.

Література:

1. Буркинський Б.В. Інноваційна стратегія у соціально-економічному розвитку регіону / Б.В. Буркинський, Є.В. Лазарева. — Одеса: ІПРЕД НАН України, 2007. — 140 с.
2. Войнаренко М.П. Кластерные модели объединения предприятий в Украине / М.П. Войнаренко // Экономическое возрождение России. — 2007. — №

2(12). — С. 75—86.

3. Герасимчук З.В. організаційно-економічний механізм становлення інноваційного потенціалу регіону: монографія. / З.В. Герасимчук, Н.С. Куцай. — Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2011. — 216 с.

4. Іванов Ю.Б. Формування регіональних кластерних структур: теоретичні аспекти / Ю.Б. Іванов // Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: Проблеми науки та практики: монографія. — Харків: ФОРМ, 2008. — 304 с.

5. Технологічна модернізація промисловості України / За ред. Л.І. Федулової. — К.: Ін-т економіки та прогнозування, 2008. — 472 с.

6. Управління інноваційними процесами в регіонах: монографія / За ред. М.А. Козоріз і Т.С. Смовженко. — Львів: ЛБІ НБУ, 2006. — 263 с.

7. Федоренко В.Г. Кластери — системний інструмент підвищення конкурентоспроможності економіки / В.Г. Федоренко, А.Ф. Гойко, В.Б. Джабейло // Економіка та держава. — 2007. — № 9. — С. 6—9. Стаття надійшла до редакції 20.06.2012 р.

www.agrosvit.inic
**Передплатний
 індекс: 23892**

**ЖУРНАЛ
 ВИХОДИТЬ
 24 РАЗИ
 НА РІК**

Журнал «АГРОСВІТ» включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук **ЕКОНОМІКА**

Постанова Трьохів БАН України від 27 травня 2009 р. № 1-05/2

Тел: (044) 223 26 28, 537 14 33, 537 14 32
Тел/факс: (044) 458 10 73
E-mail: economy 2008@ukr.net